

ROZDZIAŁ 12

Perspektywa animatorów zajęć dla dzieci w programie Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy. Jak zbudowaliśmy tysiące pozytywnych wspomnień

A Children's Activities Animators' Perspective in the University of Warsaw for Ukraine Program. How We Built Thousands of Positive Memories

KAROLINA KLONOWSKA¹

¹Filologia polskiego języka migowego, Uniwersytet Warszawski

ABSTRAKT: W rozdziale omówiono konsekwencje wojny na Ukrainie z perspektywy wsparcia dzieci uchodźczych w ramach programu Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy. Celem jest analiza roli animatorów w adaptacji dzieci do nowego środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem wyzwań i efektywności podejmowanych działań. Rozdział składa się z części teoretycznej, w której przedstawiono wpływ konfliktów zbrojnych na psychikę dzieci oraz znaczenie programów pomocowych, metodologicznej, opisującej podejście badawcze, oraz praktycznej, w której oceniono działania animatorów. Wyniki badań ukazują pozytywny wpływ programu na emocjonalny i społeczny rozwój dzieci i wagę zintegrowanych działań w odbudowie poczucia bezpieczeństwa i integracji dzieci z nowym środowiskiem. Przedstawiono znaczenie kontynuacji takich inicjatyw przy przedłużającym się kryzysie humanitarnym, akcentując potrzebę wszechstronnej pomocy psychologicznej, edukacyjnej i społecznej.

SŁOWA KLUCZOWE: wojna na Ukrainie, dzieci uchodźcze, program pomocowy, adaptacja, animatorzy, wsparcie psychologiczne, integracja społeczna, kryzys humanitarny

ABSTRACT: The chapter examines the consequences of the war in Ukraine from the perspective of support for refugee children provided under the University of Warsaw for Ukraine program. It analyses the animators' role

in the adaptation process of children to a new environment, focusing on the challenges faced and the effectiveness of implemented measures. The chapter consists of a theoretical section discussing the impact of armed conflicts on children's mental health and the significance of support programs, a methodological section describing the applied research approach, and a practical section evaluating the animators' actions. The research findings reveal the program's positive influence on children's emotional and social development, emphasizing the importance of integrated efforts in rebuilding their sense of security and integration into a new environment. The chapter highlights the necessity of continuing such initiatives in the ongoing humanitarian crisis, stressing the need for comprehensive psychological, educational, and social assistance.

KEYWORDS: war in Ukraine, refugee children, support program, adaptation, animators, psychological support, social integration, humanitarian crisis

Jestem nie po to, aby mnie kochali i podziwiali, ale po to, abym ja działał i kochał. Nie obowiązkiem otoczenia pomagać mi, ale ja mam obowiązek troszczenia się o świat, o człowieka.

JANUSZ KORCZAK (1942)

Wprowadzenie

Wojna nie ogranicza się wyłącznie do działań zbrojnych i starć na polach bitew. Jest to zjawisko o szerokim zakresie oddziaływania, które powoduje głębokie i długotrwałe skutki społeczne, psychologiczne i kulturowe. Konflikty zbrojne destabilizują struktury społeczne, przerywają normalny bieg życia, prowadzą do traumy jednostkowej i zbiorowej. W wyniku wojny dzieci są oderwane od znanego im środowiska społecznego i emocjonalnego, co prowadzi do dezintegracji ich wcześniejszego poczucia bezpieczeństwa i stabilności. Zmienia się nie tylko fizyczny krajobraz ich otoczenia, ale także ich stan psychiczny, narażony na destrukcyjne skutki stresu pourazowego, lęku i zaburzeń emocjonalnych. Z badań wynika, że wojna ma długotrwały wpływ na zdrowie psychiczne dzieci, co może się przejawiać: późniejszymi

problemami adaptacyjnymi, trudnościami w nauce oraz zaburzeniami relacji interpersonalnych (Jurek, Betlej i Niewiadomska 2022: 12). Powrót do zdrowia psychicznego po takich traumatycznych doświadczeniach wymaga wieloletniego wsparcia zarówno ze strony rodziny, jak i instytucji edukacyjnych i psychologicznych. Uniwersytet Warszawski, kierując się tym właśnie poczuciem odpowiedzialności, postanowił spełnić oczekiwania tych, którzy najbardziej ucierpieli w wyniku wojny w Ukrainie. Uczelnia zainicjowała program wsparcia ukraińskich dzieci i ich rodzin i zaoferowała nie tylko edukację, ale także pomoc psychologiczną i humanitarną.

W 2023 roku Uniwersytet Warszawski zainicjował program Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy, którym kierowała Agnieszka Różycka. Dla dzieci i młodzieży przygotowano zajęcia adaptacyjne, obejmowały one m.in.: półkolonie dydaktyczne, wyjścia szkoleniowo-adaptacyjne oraz zajęcia językowe w formie zabawy z językiem polskim.

Celem badania było dogłębne zrozumienie roli animatorów w programie Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy wspierających dzieci ukraińskie dotknięte wojną i określenie wpływu animacji na adaptację, integrację społeczną i rozwój emocjonalny dzieci w nowym środowisku. Jest to badanie wyzwań kryzysu humanitarnego, który dotknął dzieci zmuszone do migracji. Program zaprojektowano jako kompleksową ofertę wsparcia psychologicznego, edukacyjnego i integracyjnego z główną rolą animatorów. Zrozumienie ich działania, wyzwań oraz skuteczności inicjatyw było głównym wątkiem badania.

Rozdział podzielono na trzy części: teoretyczną, metodologiczną oraz praktyczną, co umożliwia przejrzystą prezentację wyników badań i ich analizy. W pierwszej części rozdziału przedstawiono literaturę przedmiotu, która obejmuje: analizę wpływu doświadczeń wojennych na psychikę dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem skutków emocjonalnych i adaptacyjnych; omówienie procesów adaptacji i integracji społecznej w kontekście migracji przymusowej, z naciskiem na potrzeby dzieci w sytuacjach kryzysowych; charakterystykę roli animatorów jako podmiotów wspierających procesy adaptacyjne i integracyjne. Druga część – to opis metod badawczych, w tym: uzasadnienie wyboru jakościowego podejścia badawczego, które pozwoliło na analizę doświadczeń animatorów i dzieci; opis narzędzi badawczych, takich jak: wywiady pogłębione i analiza dokumentów projektowych; kryteria doboru uczestników badania, w tym animatorów oraz rodziców dzieci objętych programem; procedury analizy danych, które umożliwiły identyfikację wzorców i zależności między działaniami animatorów a procesami adaptacyjnymi dzieci. W części trzeciej

przedstawiono wyniki badań, które obejmują: szczegółowy opis działań animacyjnych i integracyjnych realizowanych w ramach programu Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy; analizę wyzwań napotykanych przez animatorów, takich jak: ograniczenia czasowe, różnice kulturowe oraz trudności komunikacyjne; ocena skuteczności działań w emocjonalnym i społecznym rozwoju dzieci, w tym relacji rówieśniczych oraz integracji z polskim systemem edukacyjnym; studium przypadku ilustrujące przykłady udanych działań integracyjnych i adaptacyjnych.

Rozdział kończy się refleksją nad efektywnością starań podjętych w programie, wskazaniem sukcesów i obszarów wymagających kontynuacji prowadzenia lub usprawnień. Wnioski mają charakter praktyczny i mogą zostać wykorzystane w planowaniu przyszłych inicjatyw skierowanych do dzieci w sytuacjach kryzysowych.

12.1. Wojna i psychika dziecka w świetle literatury

Wojna jest destrukcyjna, ma wieloaspektowe skutki społeczne, polityczne i psychologiczne, głęboko ingerujące w życie jednostek i całych narodów.

Ludwik Bandura (1950) w swoich badaniach nad dziećmi będącymi świadkami wojny zwrócił uwagę na poważne wstrząsy psychiczne, z jakimi się borykały dzieci, którym postawiono zadanie opisanie swoich wojennych przeżyć. Badania obejmowały polskie dzieci, które przetrwały niemiecką okupację, ale jego ustalenia mogą być z powodzeniem zastosowane do dzieci ukraińskich, które doświadczają traumy wywołanej przez wojnę. Bandura (2004: 32) wyróżnił cztery główne grupy wstrząsów, z jakimi mierzyły się najmłodsze ofiary wojny: „przeżycie walki i zagrożenie życia swojego lub bliskich, rozbięcie rodzin, ewakuacja lub wysiedlenie z miejsca zamieszkania, a także terror okupanta”.

Dzieci stają przed wyzwaniem pogodzenia dwóch różnych światów: tego, który ukształtował ich w domu rodzinnym, i nowej stresującej rzeczywistości, naznaczonej przemocą i poczuciem zagrożenia w miejscu, które niegdyś było bezpieczne. Ewakuacja staje się dla dzieci traumatycznym etapem, podczas którego tracą miejsce zamieszkania, a tym samym poczucie bezpieczeństwa. To doświadczenie prowadzi do głębokiego niezrozumienia sytuacji, a dzieci zazwyczaj dokładnie pamiętają daty wysiedlenia czy ewakuacji, co podkreśla skalę emocjonalnego wpływu tych wydarzeń (Bandura 2004).

Młodzież z Ukrainy zmuszona do nagłej ucieczki zmagą się z olbrzymim bagażem emocjonalnym. W wyniku działań wojennych dzieci musiały opuścić swoje domy, zostawić przeszłość i odnalazły się w obcym kulturowo środowisku. Ich doświadczeniem jest poczucie bezpośredniego zagrożenia życia, utrata bliskich, przemoc i terror. Do Polski przyjeżdżają zazwyczaj z jednym opiekunem, najczęściej matką lub ciocią, a ich ojcowie walczą na froncie. W obliczu takiej traumy do każdego dziecka należy podejść indywidualnie, potrzebuje ono wsparcia psychologicznego, aby mogło przezwyciężyć skutki tego doświadczenia.

Rozbite rodziny najgłębiej traumatyzuje, bo dotyczy dzieci w czasie wojny. Bandura twierdzi, że dziewczynki bardziej niż chłopcy odczuwają potrzebę obecności ojca, co wynika z jego głęboko zakorzenionej roli w życiu dziecka.

Dzieci ukraińskie, które znalazły się w Polsce w wyniku ewakuacji spowodowanej stanem wojennym w ich kraju, zostały zmuszone do zmierzenia się z nową rzeczywistością – w tym z odmienną kulturą i systemem edukacyjnym. Jednym z największych wyzwań, przed którymi stanęły, była nauka języka polskiego, podstawy integracji w polskiej szkole. Język ten różnił się znacząco od ich ojczystego, co potęgowało trudności, zwłaszcza w kontekście przejścia z cyrylicy na alfabet łaciński, wymagającego od uczniów nauki pisanie od podstaw w nowym systemie graficznym (Jurek, Betlej, Niewiadomska 2022: 24). Aby przezwyciężyć te trudności, organizowano dla nich dodatkowe zajęcia językowe po lekcjach, co jednak zwiększało obciążenie i często prowadziło do spadku motywacji. Z analizy wynika, że ukraińscy uczniowie spędzali w szkole nawet 10 godzin dziennie, co było dla nich dużym wysiłkiem przy tak trudnych doświadczeniach wojennych. Dzieci niejednokrotnie traktowały naukę języka polskiego jako zbędny wysiłek, z uwagi na nadzieję na szybki powrót do ojczyzny. Zauważono jednak, że uczniowie, którzy uczestniczyli w klasach mieszanych narodowościowo, szybciej nabywali umiejętności językowych niż ci, którzy uczęszczali do klas wyłącznie ukraińskich (Jurek, Betlej, Niewiadomska 2022: 34–35). Jednocześnie uczęszczanie do jednolitych grup narodowościowych, choć dawało poczucie bezpieczeństwa, to hamowało ich postępy w nauce języka polskiego i ograniczało możliwość rozwoju w nowym środowisku. Przystosowanie się do innego systemu edukacyjnego wiązało się również z koniecznością zaakceptowania nowych zasad i oczekiwań. Ukraińscy uczniowie musieli dostosować się do polskiego programu, który różnił się od tego, do którego byli przyzwyczajeni, zwłaszcza w nauczaniu historii i literatury. W Polsce nacisk kładzie się na: poznanie dziedzictwa narodowego,

podczas gdy w Ukrainie historia jest podzielona na historię kraju i historię światową (Jurek Betlej, Niewiadomska 2022: 29); rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia i samodzielnej analizy, co było dodatkowym wyzwaniem dla uczniów nieznających dobrze języka polskiego. Utrudnieniem była też różnica w systemach oceniania: polski system sześciostopniowy, a ukraiński dwunastostopniowy, co wywoływało u wielu uczniów obawy związane z ocenami i przyszłością akademicką (Jurek, Betlej, Niewiadomska 2022: 30). Niektórzy, niepewni swojej sytuacji edukacyjnej, decydowali się na kontynuowanie nauki online w ukraińskim systemie zdalnym, aby mieć pewność, że zdołają ukończyć klasę i przygotować się do dalszej edukacji. Dla ukraińskich nastolatków wyzwaniem był wybór przyszłej ścieżki zawodowej już w wieku 14 lat, jak to ma miejsce w Polsce, podczas gdy w ich kraju decyzje te podejmuje się znacznie później, w wieku 17 lat (Jurek, Betlej, Niewiadomska 2022).

Jak słusznie zauważył Bandura (2004), wojna z całym jej tragicznym obliczem często budzi u dzieci i młodzieży głębokie poczucie patriotyzmu i przynależności narodowej. Było to zauważalne również w naszym programie. Warto przypomnieć, że w Ukrainie powszechnie używa się dwóch języków: ukraińskiego i rosyjskiego. Dopiero po 2014 roku, po aneksji Krymu, rozpoczęto proces stopniowego odchodzenia od języka rosyjskiego, co zaowocowało wprowadzeniem w 2019 roku ustawy (Olszański 2019) ograniczającej użycie rosyjskiego w przestrzeni publicznej i medialnej oraz promowanie języka ukraińskiego. Po 2022 roku niechęć do języka rosyjskiego znacznie wzrosła, Ukraińcy coraz częściej odmawiają komunikowania się w tym języku, mówią, że go nie znają, negatywnie odnoszą się do posługujących się nim (Olszański 2019). Było to zauważalne również podczas pracy animatorów z dziećmi i w trudnościach komunikowania się z ich opiekunami, np. rodziny pochodzące ze wschodniej Ukrainy posługujące się wyłącznie językiem rosyjskim napotykały opór lub nawet agresję swoich rodaków, którzy znali język ukraiński i jednocześnie odmawiali komunikacji w języku rosyjskim.

Zrozumienie wpływu wojny na psychikę dzieci wymaga uwzględnienia ich poziomu rozwoju poznawczego i emocjonalnego. Dzieci często nie mają pełnej świadomości znaczenia wojny i jej konsekwencji (Bettelheim 2010).

Traumatyczne doświadczenia mają duży wpływ na postawę uczniów, którzy często mają tendencję do wycofania się z kontaktów społecznych w początkowym okresie adaptacji w nowym środowisku szkolnym. Dzieci przybywające z innego kraju często traktują swoją obecność jako tymczasową i nie mają pełnej świadomości realiów wojny. Podstawową barierą w adaptacji jest

niewystarczająca znajomość języka, co znacząco utrudnia zarówno edukację, jak i codzienną komunikację. Jak zauważyli Krzysztof Jurek, Alina Betlej i Iwona Niewiadomska (2022), uczniowie z zagranicy w kontekście wojny często wykazują takie cechy jak: wycofanie, negacja, brak akceptacji dla wprowadzanych zmian oraz trudności w nauce języka polskiego.

12.1.1. Programy wsparcia i ich wpływ na adaptację

W odpowiedzi na wyzwania związane z przybyciem dzieci cudzoziemskich, wiele szkół, fundacji oraz instytucji publicznych organizowało zajęcia ułatwiające integrację. Główne cele tych działań obejmowały: zapoznanie dzieci z nowym środowiskiem, kulturą, językiem oraz zasadami życia społecznego, promowanie wspólnej zabawy i integracji. Przykładem takich inicjatyw jest program Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy, którego celem było wspieranie dzieci z Ukrainy przez różnorodne formy zajęć. Udział w takich programach pomagał w rozwoju więzi społecznych, poczuciu bezpieczeństwa oraz motywacji do nauki języka polskiego. Działał również na rzecz wzmocnienia poczucia tożsamości, umożliwiał dzieciom dzielenie się własną kulturą i doświadczeniem. Zajęcia integracyjne, w tym: wspólne gry i zabawy, spotkania dyskusyjne, wycieczki i zajęcia pozalekcyjne, miały ogromne znaczenie w przezwyciężaniu barier komunikacyjnych i edukacyjnych, w pobudzaniu kreatywności i redukowaniu stresu. Przyjazd do Polski i udział w programach integracyjnych jest próbą odbudowania tego, co wojna im zabrała. Ten wysiłek ma przywrócić nadzieję na lepszą przyszłość i umożliwić rozwój w nowych, choć nadal trudnych, warunkach (Młynarczuk-Sokołowska 2022).

12.1.2. Praca pedagoga i animatora z dzieckiem, które doświadczyło traumy lub sytuacji kryzysowej oraz z trudnościami adaptacyjnymi związanymi ze zmianą środowiska

Pedagog i animator — to osoby odgrywające główną rolę we wspieraniu dzieci (Armstrong, McMahon 2002), szczególnie tych, które doświadczyły traumy lub kryzysu i zmagają się z trudnościami adaptacyjnymi wynikającymi z nagłej zmiany środowiska. Pedagog zajmuje się wsparciem rozwojowym i edukacyjnym dziecka, kształtuje jego umiejętności, postawy i wartości, zarówno szkolne, jak i społeczne. Animator natomiast pełni funkcję inicjatora aktywności społecznych i kulturalnych, które mają pobudzić kreatywność, integrację

oraz tworzenie bezpiecznej przestrzeni do rozwoju emocjonalnego i społecznego. Głównym celem pracy pedagoga i animatora jest stworzenie warunków umożliwiających dziecku nie tylko adaptację do nowego środowiska, ale także jego harmonijny rozwój (Kubinowski 2016). Najważniejsze w tej pracy są: zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, pomoc w budowaniu nowych relacji oraz wspieranie procesu przepracowania traumatycznych doświadczeń. Pedagog i animator starają się rozwijać u dzieci umiejętności radzenia sobie z emocjami oraz uczą, jak odnaleźć się w nowej, często trudnej, rzeczywistości (Widawska 2013).

W pracy z dziećmi z doświadczeniem traumy specjaliści napotykają na szereg wyzwań. Dzieci takie mogą wykazywać silne reakcje stresowe i objawy zespołu stresu pourazowego (PTSD), zaburzenia psychicznego wynikającego z przeżycia traumatycznego wydarzenia, charakteryzujące się uporczywymi wspomnieniami, lękiem, unikaniem bodźców związanych z traumą i nadmiernym pobudzeniem emocjonalnym. Nowe otoczenie, kultura, a przede wszystkim bariera językowa powodują, że dzieci uchodźcze często czują się samotne i odizolowane. Dzieci z traumą oraz te zmieniające środowisko, np. przez migrację do innego kraju, są w Polsce kwalifikowane do grupy o tzw. specjalnych potrzebach edukacyjnych (Rozporządzenie Ministra 2017). Dla tych dzieci przewidziana jest przede wszystkim pomoc psychologiczno-pedagogiczna, a udzielana jest zazwyczaj w szkołach na zlecenie dyrekcji, dzieci mogą korzystać również z podobnych form poza placówkami oświatowymi.

Pośród form pomocy psychologiczno-pedagogicznej można wyróżnić oferowane w ramach programu UW, o charakterze terapeutycznym, ukierunkowane na rozwój kompetencji emocjonalno-społecznych i na wyrównywanie dydaktycznych różnic wynikających z przerw w edukacji lub różnic w systemach oświatowych. Dzieci z doświadczeniem wojny można zaliczyć do grupy uczniów w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej i do tych z trudnościami adaptacyjnymi wynikającymi z różnic kulturowych bądź ze zmiany środowiska edukacyjnego, co często jest związane z wcześniejszym kształceniem za granicą (Słupek 2018).

Animatorzy pracujący z dziećmi w sytuacji kryzysowej są zobowiązani do stworzenia przyjaznej i spokojnej atmosfery podczas zajęć. Ich celem jest umożliwienie dzieciom bezpiecznego wyrażania emocji, to jest podstawa radzenia sobie z traumą. Ważne w pracy z dziećmi są: unikanie tematów mogących przypominać traumatyczne wydarzenia, organizowanie zajęć zgodnych z zainteresowaniami dziecka. Takie zajęcia, oprócz funkcji terapeutycznej

miały też funkcję wspierania integracji społecznej uczestników, a efekty były zauważalne również poza czasem zajęć. Młodzież uczestnicząca w zajęciach z gier planszowych nawiązywała relacje, które podtrzymywała i rozwijała w następnych spotkaniach w przestrzeniach społecznych, zawierała nowe przyjaźnie, które utrzymywały się poza formalnymi zajęciami, a całe rodziny budowały wzajemne więzi dzięki nowo nawiązanym kontaktom. Matki, które się dopiero co poznały, organizowały wzajemną pomoc w opiece nad dziećmi poza szkoleniami, co wskazuje na szerokie i trwałe efekty społeczne programu.

Dzieci uchodźcze często borykają się z trudnościami adaptacyjnymi wynikającymi przede wszystkim z konieczności nagłej zmiany środowiska i przystosowania do nowej rzeczywistości. Ich proces poznawczy, emocjonalny, społeczny i edukacyjny jest znacząco utrudniony przez czynniki takie, jak: znajomość języka polskiego, różnice kulturowe i religijne, doświadczenia z kraju ojczystego oraz sytuację ekonomiczną rodziców. Choć Polska i Ukraina są kulturowo bliskie, to istnieją różnice, które mogą potęgować poczucie obcości. Dzieci muszą nie tylko nauczyć się nowego języka i alfabetu, ale także odnaleźć się w odmiennym systemie edukacyjnym, co bywa dodatkowo stresujące ze względu na różnice w programach nauczania. Pojawiające się trudności adaptacyjne obejmują: kryzys tożsamości, poczucie wyobcowania, alienację, zaburzenia emocjonalne, zmęczenie oraz złość, często związane z koniecznością szybkiego przyswajania nowych informacji. Dużą trudnością jest bariera językowa, która przeszkadza w nawiązywaniu kontaktów społecznych i wzmacnia poczucie izolacji. Różnice w normach kulturowych oraz brak znajomości polskiego systemu edukacyjnego dodatkowo komplikuje proces integracji, a obniżona motywacja i trudności w komunikacji społecznej pogłębiają te wyzwania (Słupek 2018).

Pod koniec kursów większość uczestników osiągnęła etap ożywienia, co było celem zespołów adaptacyjnych. Proces adaptacji wymaga jednak zaangażowania zarówno samego uchodźcy, jak i pomocy zewnętrznej. Animatorzy odgrywają szczególną rolę we wspieraniu dzieci uchodźczych, a stojące przed nimi zadanie to przede wszystkim: wskazywanie ważnych miejsc w nowym kraju (numery alarmowe, ważne instytucje), tłumaczenie zasad społecznych oraz organizowanie zajęć sprzyjających integracji. Ważne w pracy animatora jest także tworzenie przyjaznej dwujęzycznej przestrzeni, która zwiększa poczucie bezpieczeństwa u dzieci. Animatorzy muszą także reagować na problemy dzieci w sposób szybki i adekwatny, motywować je do podejmowania

kolejnych wyzwań. Pierwszym zadaniem animatora jest przygotowanie prostych i zrozumiałych materiałów edukacyjnych, unikanie trudnego słownictwa i archaizmów, a także wystrzeganie się błędów językowych.

12.2. Animatorzy z programu Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy

Opis badania

Badanie przeprowadzono wśród siedmiu osób zatrudnionych jako animatorzy w programie Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy. Respondenci posiadali różnicowane doświadczenie zawodowe – część z nich miała wykształcenie pedagogiczne lub wcześniejsze doświadczenia w pracy z dziećmi, natomiast inni angażowali się jako wolontariusze, kierowani chęcią niesienia pomocy. W badanej grupie znaleźli się również animatorzy, którzy początkowo byli uczestnikami programu, a następnie podjęli w nim pracę. Badanie miało charakter jakościowy i opierało się na wywiadach pogłębionych. Celem było poznanie perspektyw animatorów, ich doświadczeń oraz trudności związanych z pracą w projekcie wspierającym ukraińskie dzieci uchodźcze. Badanie pozwoliło również na analizę efektywności działań animacyjnych w procesie adaptacji dzieci do nowego środowiska.

Do zadań animatorów należało planowanie i prowadzenie zajęć, organizowanie wycieczek oraz inicjowanie różnorodnych form aktywności edukacyjno-integracyjnych, jak np.: zajęcia na temat polskich świąt czy obrzędów, porównywanie ich z ukraińskimi zwyczajami kulturowymi, organizacja andrzejek, mikołajek, robienie mydełek, tworzenie „lalek motanek”, dekorowanie pierników. Przez zabawę dzieci poznawały lub utrwały słownictwo w języku polskim, zdobywały wiedzę na temat historii Polski, geografii świata, biologii, matematyki i w wielu innych obszarach. Podejmowane przez animatorów działania miały nie tylko dostarczyć uczestnikom radości i wytchnienia od rutynowego toku nauczania, ale też pomóc w adaptacji do nowych warunków życia w Polsce, zarówno na płaszczyźnie społecznej, jak i kulturowej. Głównym celem animatorów było ułatwienie młodym uchodźcom integracji w polskim społeczeństwie przy jednoczesnym dbaniu o ich rozwój edukacyjny i emocjonalny. W ramach programu przy współpracy z prawnikami i specjalistami podjęto skuteczne działania na rzecz poprawy sytuacji społeczno-emocjonalnej dzieci uchodźców w środowisku szkolnym. Dzięki tym inicjatywom udało się zapewnić dostęp do edukacji dzieciom, które wcześniej nie były objęte polskim

systemem szkolnym. Uczestnicy zajęć wykazywali duże zaangażowanie i byli zmotywowani, co potwierdzali ich opiekunowie i same dzieci, kiedy mówiły o poprawie wyników w nauce oraz wzroście aktywności na lekcjach. W ramach programu organizowano porady, konsultacje, warsztaty i szkolenia, które stały się istotne we wspieraniu psychologiczno-pedagogicznym. Jeśli animatorzy zauważali trudności wychowawcze u dzieci, to kierowano je do psychologa dziecięcego, zatrudnionego w programie, który profesjonalnie zajmował się rodziną. Matki borykające się z traumą swoich dzieci mogły uczestniczyć w webinarium lub stacjonarnych warsztatach psychologicznych prowadzonych przez specjalistów.

Obserwując pracę animatorów i pedagogów z dziećmi i młodzieżą ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, można by się zastanawiać, dlaczego animatorzy zdecydowali się na tak wymagającą pracę. Widać tu różne motywacje. Oczywiście, w wielu odpowiedziach pojawiały się typowe powody: poszukiwanie zatrudnienia i potrzeba zapewnienia sobie środków do życia. Część z nich wskazywała również na konieczność odbycia praktyk zawodowych, które przynosiły podwójną korzyść: były płatne i społecznie użyteczne. Niektórzy jednak pominęli finansowy aspekt pracy i wskazali chęć pomocy sąsiedniej Ukrainie. W obliczu wojny wielu Polaków zdawało sobie sprawę, że taka sytuacja może w przyszłości dotknąć również ich samych, co wzbudzało poczucie solidarności i potrzebę wsparcia. Dla części animatorów była to forma wypełnienia obywatelskiego obowiązku wobec swojego kraju i rodaków, wyraz jedności i solidarności narodowej. Inni postrzegali tę pracę jako okazję do zdobycia cennego doświadczenia zawodowego w swojej dziedzinie, szczególnie w kontekście pedagogicznym. Ciekawe były przypadki, w których osoby pierwotnie będące uczestnikami programu tak zaangażowały się w pomoc, że ostatecznie same znalazły zatrudnienie jako animatorzy.

W odpowiedziach animatorów na pytanie o trudności, z jakimi się spotkali, na pierwszy plan wysuwała się bariera językowa. Potwierdza się to w literaturze na temat dzieci uchodźców: język jest jedną z pierwszych przeszkód w adaptacji. Problemy językowe zgłaszała polska kadra, która miała trudności w zrozumieniu ukraińskiego, i ukraińscy pracownicy, dla których język polski nie był w pełni przystępny. Kolejnym wyzwaniem była praca z osobami dotkniętymi wojną i kryzysem uchodźczym. Animatorzy często musieli stawić czoła frustracji uczestników programu wynikającej nie tylko ze stresu wywołanego bieżącymi doświadczeniami, ale także z traumatycznych przeżyć. Wielu uczestników było świadkami działań wojennych, straciło bliskich, było

rozdzielonych z rodzinami. Połączenie tych traum z koniecznością odnalezienia się w nowym kraju i używania obcego języka prowadziło do wzmożonego stresu, który czasem uwalniał się w złości lub napięciach między uczestnikami a animatorami lub pracownikami biura. Innym wyzwaniem dla animatorów była praca z dziećmi wymagającymi specjalistycznego podejścia. Takie zadania stawiały przed nimi dodatkowe wymagania, na które nie wszyscy byli w pełni przygotowani. Kilka osób wskazało brak doświadczenia w pracy z dziećmi o szczególnych potrzebach, co wiązało się z obawami i niepewnością skutecznego działania. Trzy osoby wskazały, że nie odczuwały tych trudności w sposób negatywny, postrzegały je raczej jako nowe wyzwania, którym należy stawić czoła.

Nie mogło zabraknąć pytania o to, jak animatorzy radzili sobie z problemami i trudnościami. Ku zaskoczeniu, każdy z nich wskazał na ogromne wsparcie, jakie otrzymywał od zespołu. Jedna z osób miała trudności w zrozumieniu i odnalezieniu się w polskiej kulturze, ale mogła liczyć na pomoc polskich kolegów, którzy wspierali ją w przezwyciężaniu tych barier. Animatorzy przyznali, że w domu samodzielnie uczyli się języka polskiego i ukraińskiego, aby lepiej komunikować się i zrozumieć potrzeby uczestników. Co istotne, żaden z respondentów nie wskazał innego rozwiązania problemów poza wsparciem zespołu, kadry oraz koordynatora programu.

Animatorów zapytano o to, co najbardziej podobało im się w programie. Oczekiwałam, że najczęstszą odpowiedzią będzie satysfakcja z niesienia pomocy uchodźcom, jednak rzeczywistość okazała się bardziej złożona. Choć pomoc potrzebującym była głównym celem i obowiązkiem ich pracy, animatorzy szczególnie cenili sobie atmosferę pracy zespołowej i zgranie grupy. Zespół był dla wielu niczym nowa rodzina, a koordynatorzy – starszym rodzeństwem pomagającym w pokonywaniu trudności. Satysfakcję animatorom przynosiła też organizacja zajęć. Przygotowanie materiałów, planowanie aktywności i wycieczek nie tylko sprawiało radość, ale także przyczyniało się do rozwoju ich kompetencji miękkich. Dla ukraińskich animatorów dodatkową korzyścią było doskonalenie umiejętności językowych. Jak się okazało, samorozwój stanowił istotną część ich pracy, a był on możliwy dzięki dobrze funkcjonującemu i wspierającemu zespołowi. Inni respondenci zwrócili uwagę na elastyczność organizacyjną programu. Miejsce pracy sprzyjało łączeniu obowiązków zawodowych ze studiami, a elastyczny grafik oraz wyrozumiałość kierownictwa były motywatorami. Dzięki temu praca nie była odbierana jako przykry obowiązek, lecz jako przyjemność i możliwość rozwoju. Jedna osoba

określiła to stanowisko jako najlepszą pracę, jaką dotychczas wykonywała. Wielu ukraińskich animatorów dzięki programowi nauczyło się biegle języka polskiego, a trójka spośród nich zdobyła certyfikaty potwierdzające kwalifikacje językowe¹. Z kolei inni podkreślali, że praca z osobami dotkniętymi wojną nie tylko uodparnia na stres, ale także rozwija empatię i uczy szacunku do własnych granic; wymaga szczególnej delikatności, bo konieczne jest unikanie przywoływania traumatycznych wspomnień, a jednocześnie nie można pozwalać na przekraczanie własnych granic.

Animatorzy, zapytani, czy pomoc udzielana uchodźcom była rzeczywista, czyli czy osiągnęła cele zamierzone w projekcie, jednogłośnie potwierdzili: przez wiele miesięcy można było dostrzec znaczące zmiany w postawie uchodźców wobec wojny oraz Polski. W momencie przyjazdu byli przygnębieni, w stanie szoku i zrezygnowani, czuli się bezsilni w sytuacji, w której się znaleźli. Odrodziła się silna solidarność z tymi, którzy pozostali na terenach objętych wojną. Jeden z respondentów zwrócił uwagę, że animatorzy mogli oferować lepszą pomoc, szczególnie na początku, gdy wszyscy byli jakby sparaliżowani i brakowało odpowiedniego przygotowania do pracy z uchodźcami. Z czasem jednak animatorzy nabyli niezbędnych kompetencji, jak zauważyła koordynatorka zarządzająca grupą animatorów, co sprawiło, że po kilku miesiącach wsparcie było znacznie bardziej efektywne. Inny respondent zauważył, że program można podzielić na etapy, które uchodźcy przechodzili podczas adaptacji. Pierwszym była nauka podstawowych umiejętności, przede wszystkim języka. Dzieci z entuzjazmem uczestniczyły w zajęciach, gdzie przez zabawę uczyły się języka polskiego. Drugim – po osiągnięciu podstawowego poziomu znajomości języka, nadszedł czas na poznawanie polskiej kultury: historii, sztuki, literatury i tradycji kulinarnych. Uchodźcy wchodzili w coraz głębszą interakcję z nowym środowiskiem, starali się zrozumieć zasady panujące w społeczeństwie polskim. Trzecim – sfera psychologiczna: uchodźcy zaczęli ufać animatorom, dzielić się problemami, opowiadać o traumatycznych doświadczeniach wojennych, ale także o codziennych trudnościach i chwilach radości. Często prosili o pomoc prawną i pytali o formy wsparcia przygotowane przez rząd polski. Pod tym względem animatorzy stawali się swego rodzaju asystentami pomagającymi w różnych aspektach życia. Pytanie

¹ Na podstawie badań przeprowadzonych przez studentów UW w ramach zajęć ogólnouniwersyteckich w 2023 r. polegających na wywiadach z uczestnikami programu na temat wpływu warsztatów i szkoleń na ich życie.

o kontynuację programu podzieliło respondentów. Większość uważa, że program powinien trwać do zakończenia wojny, ponieważ jest symbolem pomocy, która powinna trwać tak długo jak agresja Putina. Napływający stale uchodźcy również potrzebują wsparcia i przewodnictwa w nowym kraju. Jak słusznie zauważył jeden z respondentów, proces integracji nie trwa rok ani dwa, ale jest długotrwały. Inni sugerowali, że program mógłby się zakończyć, ponieważ proces adaptacji został przeprowadzony poprawnie, a jego miejsce powinien zająć nowy program, który koncentrowałby się na integracji Ukraińców i Polaków, zamiast jedynie adaptacji do polskiej kultury. Najważniejsze byłoby tu budowanie wspólnoty między dwoma narodami. Przy tworzeniu nowych programów należałoby wyciągnąć wnioski z błędów poprzednich działań, bo jak każdy program także i ten miał niedoskonałości, na których można oprzeć przyszłe inicjatywy. Niestety, dopóki istnieje wojna, agresja, przemoc i dyskryminacja, dopóty konieczne jest zapewnianie pomocy tworzącej bezpieczną przestrzeń dla osób w potrzebie.

Wyniki badań wykazały, że rola animatorów była wieloaspektowa: wspierali emocjonalny i społeczny rozwój dzieci, pomagali im pokonywać bariery językowe, kulturowe i psychologiczne. Respondenci wskazali na liczne wyzwania, jak: bariera językowa, potrzeba dostosowania działania do dzieci po traumatycznych przeżyciach oraz własny brak doświadczenia w niektórych obszarach pracy. Podkreślali, że pomoc zespołu i współpraca w programie miały fundamentalne znaczenie w radzeniu sobie z trudnościami. Opisane tu wyniki badań są nie tylko analizą działalności animatorów, ale również refleksją nad skutecznością działania w kryzysie oraz potencjałem dalszego rozwoju.

Podsumowanie

Program Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy był ważny dla ukraińskich uchodźców, bo oferował im nie tylko pomoc edukacyjną i psychologiczną, ale także stworzył bezpieczną przestrzeń adaptacji i integracji z polskim społeczeństwem. Dzięki zaangażowaniu animatorów uczestnicy przechodzili przez różnorodne etapy adaptacji: od nauki języka i poznawania polskiej kultury po wsparcie emocjonalne i budowanie relacji w nowym kraju. Pomimo początkowych trudności, jak: bariera językowa lub brak doświadczenia w pracy z osobami dotkniętymi traumą wojenną, program okazał się efektywnym narzędziem. Zgrana praca zespołowa animatorów umożliwiła

integrację dwóch kultur i przyczyniła się do poprawy jakości życia uchodźców i do rozwoju kompetencji animatorów. Wielu uczestników programu, tych dorosłych i dzieci, uzyskało praktyczne rady postępowania w codziennych wyzwaniach, znalazło miejsce wyrażenia emocji, budowania nowych relacji oraz odbudowania nadziei. Dzięki programowi zaspokoili doraźne potrzeby, ale i uzyskali pomoc w integracji przez stopniowe wchodzenie w polskie środowisko kulturowe i społeczne². Respondenci zgodnie podkreślali potrzebę kontynuacji programu, szczególnie w obliczu trwającej wojny na Ukrainie. Nowe inicjatywy mogą również skupić się na budowaniu jeszcze głębszej integracji między Polakami a Ukraińcami, aby utworzyć wspólnotę opartą na wzajemnym zrozumieniu i współpracy.

Bibliografia

- Armstrong D., McMahon B. 2002. *Engaged Pedagogy: Valuing the Strengths of Students on the Margins*, Journal of Thought, nr 37(1), s. 53–65.
- Badania przeprowadzone przez studentów Uniwersytetu Warszawskiego w ramach zajęć ogólnouniwersyteckich w 2023 r. polegających na wywiadach z uczestnikami projektu na temat wpływu warsztatów i szkoleń na ich życie, niepubl.
- Bandura L. 2004. *Wpływ wojny na psychikę dzieci i młodzieży (fragmenty rozprawy doktorskiej z 1950 roku)*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Bettelheim B. 2010. *Cudowne i pożyteczne: o znaczeniach i wartościach baśni*, wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- Jurek K., Betlej A., Niewiadomska I. 2022. *Proces integracji społecznej dzieci ukraińskich w polskim systemie oświaty*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Korczak J. 2019. *Pamiętnik*, wydawnictwo Siedmioróg, Wrocław.
- Kubinowski D. 2016. *Kultura animacji jako humanistyczna pedagogia*, Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne, nr 2(3).
- Młynarczuk-Sokołowska A. 2022. *Codziennosc polskiej szkoły z perspektywy dzieci i młodzieży ze środowiska przymusowych migrantów*, Wydawnictwo UWB, Białystok.
- Olszański T. 2019. *Ukraińcy nie gesi... ustawa o języku państwowym Ukrainy* <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2019-06-11/ukraincy-nie-gesi-ustawa-o-jezyku-panstwowym-ukrainy>; dostęp 3.09.2024.

² Ibidem.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591).

Słupek K. 2018. *Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna, dostosowanie wymagań*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk.

Widawska E. 2013. *Nauczyciel — animator. Rzec o wykorzystaniu warsztatu animacji społecznej w pracy dydaktycznej*, Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej, nr 2, s. 200–214.